

Gwara regionu

Autor: Halina Karaś

Ta kraina to kalendarz Pana Bogaw którym zaznaczył ulotność chwili i odwieczny natury porządek. Łucja Gocek, Cud w Borach {smoothgallery image=M709.gif&title=Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Urbańczyk 1968, mapa nr 3&caption=Bory Tucholskie na mapie S. Urbańczyka} Gwara Borów Tucholskich, czyli gwara tucholska albo inaczej borowiacka, jest zaliczana do szeroko rozumianego dialektu (zespołu dialektalnego) wielkopolskiego (zob. Bory Tucholskie na mapie dialektu wielkopolskiego Stanisława Urbańczyka). Wraz z Krajną i Kociewiem stanowi obszar przejściowy między Wielkopolską i Kaszubami. Jej granice wytyczył na początku XX wieku Kazimierz Nitsch. {smoothgallery image=M710.gif&title=Gwara tucholska na tle gwar sąsiednich&caption=Gwara tucholska na tle gwar sąsiednich} Bory Tucholskie od północy sąsiadują z Kaszubami, od zachodu z Krajną, od wschodu z Kociewiem i od południowego wschodu z Kujawami (zob. mapa: Gwara tucholska na tle gwar sąsiednich. Opracowano na podstawie: Hanna Popowska-Taborska, Stanowisko dialektu tucholskiego w świetle leksyki, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 9, 1970, s. 143). Gwara Borów Tucholskich jest typową {tt}111|gwarą przejściową{/tt}, w której brak zjawisk specyficznie tucholskich, występujących na całym terenie, natomiast krzyżują się tu cechy sąsiednich gwar, tj. wielkopolskich, krajniackich, kociewskich. Niektórzy dialektolodzy w związku z tym stwierdzają, że nie można uznać Borów Tucholskich za odrębną jednostkę gwarową, która jako całość posiadałaby specyficzne cechy językowe różniące ją od innych, zwłaszcza sąsiednich terenów gwarowych. Zwracają też uwagę na fakt, że ani warunki geograficzne, ani osadnicze, administracyjne i kulturowe nie sprzyjały istnieniu jednostki gwarowej w granicach wyznaczanych przez dialektologów. Dwie podstawowe cechy łączą gwary borowiackie z dialektem wielkopolskim i dialektem mazowieckim, gdyż nie znają one {tt}149|mazurzenia{/tt}, a zatem rozróżniają (jak wielkopolskie) spółgłoski: s, z, c, dz oraz sz, ż, cz, dż; np. szczerzy {mmp3}S7001.mp3{/mmp3}, leśniczeygo {mmp3}S7002.mp3{/mmp3} = szczerzej, leśniczego; natomiast cechuje je {tt}81|fonetyka międzywyrazowa nieudźwięczniająca{/tt} rozszerzająca się z Mazowsza, np. lożanić i chodził {mmp3}S7003.mp3{/mmp3}, morgof ni mosz {mmp3}S7004.mp3{/mmp3} = morgów nie masz. Gwary tucholskie zachowują {tt}221|samogłoski pochylone{/tt} á i ó, zgodnie z Kaszubami, Kociewiem (bez a pochylonego) i Krajną. Samogłoska pochylona a jako odrębny dźwięk pojawia się rzadko, np. mniaoł {mmp3}S7005.mp3{/mmp3}, laot {mmp3}S7006.mp3{/mmp3} = miał, lat, najczęściej utożsamia się z o, np. pokoża {mmp3}S7007.mp3{/mmp3}, wom {mmp3}S7008.mp3{/mmp3}, na biało szmata {mmp3}S7009.mp3{/mmp3}, wyglądomy {mmp3}S7011.mp3{/mmp3}, dosz {mmp3}S7012.mp3{/mmp3}, wymnianszoz {mmp3}S7013.mp3{/mmp3}, nazbieromy {mmp3}S7014.mp3{/mmp3}, nazywo {mmp3}S7015.mp3{/mmp3}, obiod {mmp3}S7016.mp3{/mmp3}, godoć {mmp3}S7017.mp3{/mmp3}, zocierka {mmp3}S7018.mp3{/mmp3}, u nos {mmp3}S7020.mp3{/mmp3}, maśluki {mmp3}S7021.mp3{/mmp3} = pokażę, wam, na białą (szmatę), wyglądamy, dasz, wymieszasz, nazbieramy, nazywa, obiad, gadać, zacierka, u nas, maślaki. Samogłoska pochylona e może być wymawiana jako dźwięk pośredni między e i y, tj. jako ey, albo bliski y, np. dzieywki {mmp3}S7022.mp3{/mmp3}, chleyb {mmp3}S7023.mp3{/mmp3}, tyż {mmp3}S7024.mp3{/mmp3}, śleydź {mmp3}S7025.mp3{/mmp3}, torybka {mmp3}S7026.mp3{/mmp3}, natrzyć {mmp3}S7027.mp3{/mmp3}, czyrwca {mmp3}S7028.mp3{/mmp3}, zygar {mmp3}S7029.mp3{/mmp3} = dziewczki, chleb, też, śledź, torebka, natrzeć, czerwca, zegar. Pojawiają się też rzadko przykłady powszechnej kiedyś (wspólnej z Wielkopolską) wymowy pochylonego a jako ał, np. zobałczysz {mmp3}S7030.mp3{/mmp3}, serwałka {mmp3}S7031.mp3{/mmp3}, działd {mmp3}S7032.mp3{/mmp3}, pałcierz {mmp3}S7033.mp3{/mmp3}, małsz {mmp3}S7019.mp3{/mmp3}, = zobaczysz, serwatka, dziad, pacierz, masz (zob. {tt}68|Dyftongiczna wymowa samogłosek{/tt}), wypieranej na skutek wpływów gwar kociewskich. Ogólnie wymowa nosówek na obszarze Borów Tucholskich jest niejednolita. Głoska ę jest wymawiana najczęściej szeroko, jako a nosowe (an), np. gansi {mmp3}S7034.mp3{/mmp3}, wystampu {mmp3}S7036.mp3{/mmp3}, bandzim {mmp3}S7037.mp3{/mmp3}, najczanściej {mmp3}S7038.mp3{/mmp3}, najwiancy {mmp3}S7039.mp3{/mmp3}, pokrancone {mmp3}S7040.mp3{/mmp3}, cianżkie {mmp3}S7041.mp3{/mmp3}, mianty {mmp3}S7042.mp3{/mmp3}, zaciągianty {mmp3}S7043.mp3{/mmp3}, ksiandzu {mmp3}S7044.mp3{/mmp3}, na msza święta {mmp3}S7045.mp3{/mmp3}, piankna {mmp3}S7046.mp3{/mmp3}, do smantka {mmp3}S7047.mp3{/mmp3} = gęsi, występu, będziemy, najczęściej, najwięcej, pokręcone, ciężkie, mięty, zaciągnięty, księdzu, na mszę świętą, piękna, do smętka. Na końcu wyrazu to a nosowe traci nosowość, stąd a, np.: zrobia {mmp3}S7048.mp3{/mmp3}, banda {mmp3}S7049.mp3{/mmp3}, mówia {mmp3}S7050.mp3{/mmp3}, przez granica {mmp3}S7051.mp3{/mmp3}, sie nie łozania {mmp3}S7052.mp3{/mmp3} = zrobię, będę, gościnę, muszę, przez granicę, się nie ożenię. Można też coraz częściej usłyszeć wymowę ę taką jak w polszczyźnie ogólnej lub zwężoną, np. pyndów

{mmp3}S7055.mp3{/mmp3}, wiync {mmp3}S7056.mp3{/mmp3} = pędów, więc. Szeroką wymowę ma również samogłoska e, znajdująca się przed m, m’, n, n̄, np. kiszanie {mmp3}S7057.mp3{/mmp3}, przedstawianie {mmp3}S7058.mp3{/mmp3}, starodownamu {mmp3}S7059.mp3{/mmp3}, po naszymu {mmp3}S7060.mp3{/mmp3}, łożanić {mmp3}S7003.mp3{/mmp3}, powiam {mmp3}S7061.mp3{/mmp3}, kamiannego {mmp3}S7062.mp3{/mmp3}, bochanki {mmp3}S7063.mp3{/mmp3}, cianko {mmp3}S7064.mp3{/mmp3}, do gansi paszanio {mmp3}S7034.mp3{/mmp3}, jesiani {mmp3}S7065.mp3{/mmp3}, sosanki {mmp3}S7066.mp3{/mmp3}, jedyn dziań {mmp3}S7068.mp3{/mmp3}, siedam {mmp3}S7069.mp3{/mmp3}, ciannego {mmp3}S7070.mp3{/mmp3}, każdy dziań {mmp3}S7071.mp3{/mmp3} = kisenie, przedstawienie, starodawnemu, po naszymu, ożenić, powiem, kamiennego, bochenki, cienko, do gęsi pasienia, jesieni, sosenki, jeden, siedem, ciannego, każdy dzień. Rzadziej takie e wymawia się jako o lub ze ścieśnieniem jako y, np. żom {mmp3}S7072.mp3{/mmp3}, grzebiyń {mmp3}S7074.mp3{/mmp3}, tym {mmp3}S7181.mp3{/mmp3} szurym {mmp3}S7076.mp3{/mmp3} = żem, grzebień, szurem, tj. chłopcem. Samogłoska tylna ą najczęściej w śródgłosie jest wymawiana jak w języku ogólnym, czasem ze ścieśnieniem, np. tysiunc {mmp3}S7077.mp3{/mmp3}, nadciungneli {mmp3}S7078.mp3{/mmp3}, kunty {mmp3}S7079.mp3{/mmp3} = tysiąc, nadciągnęli, kąty; w wygłosie natomiast często ulega odnosowieniu do o, np. mówio {mmp3}S7080.mp3{/mmp3}, pomogo {mmp3}S7081.mp3{/mmp3}, koso (kosić) {mmp3}S7082.mp3{/mmp3}, z cebulo {mmp3}S7083.mp3{/mmp3}, była panno {mmp3}S7084.mp3{/mmp3}, narzekajo {mmp3}S7085.mp3{/mmp3}, nie wiedo {mmp3}S7086.mp3{/mmp3} = mówią, pomogą, kosą, z cebulą, była panną, narzekają, nie wiedzą. Wtórnią nosowość odnotowano w wyrazie wymnianszoz {mmp3}S7013.mp3{/mmp3}, janziorze {mmp3}S7087.mp3{/mmp3}, janzioro {mmp3}S7088.mp3{/mmp3}, jeziorów {mmp3}S7089.mp3{/mmp3} = wymieszasz, jeziorze, jezioro, jezior. Północnopolskie są formy czasowników bez kontrakcji, np. nie przystojało {mmp3}S7090.mp3{/mmp3}, stojeli {mmp3}S7091.mp3{/mmp3} = nie przystało, stali oraz wymowa y jako i lub jako dźwięku pośredniego między i oraz y, który nie miękczy poprzedzającej spółgłoski, np. mnieli m i wigilio {mmp3}S7092.mp3{/mmp3}, wsz istko {mmp3}S7093.mp3{/mmp3}, mój s□n {mmp3}S7094.mp3{/mmp3}, ryba {mmp3}S7095.mp3{/mmp3}, robiyli {mmp3}S7096.mp3{/mmp3} = mieli my, wszystko, mój syn, ryba, robili. Inne zjawiska z zakresu wymowy samogłosek o szerszym gwarowym zasięgu to m.in.:

- {tt}145|labializacja{/tt}, np. łożenili sie {mmp3}S7098.mp3{/mmp3}, łożanisz sie {mmp3}S7099.mp3{/mmp3}, łobiecała {mmp3}S7100.mp3{/mmp3}, łobsiejesz {mmp3}S7101.mp3{/mmp3}, łobsiano {mmp3}S7102.mp3{/mmp3}, łoleju {mmp3}S7103.mp3{/mmp3}, łu nos {mmp3}S7020.mp3{/mmp3} = ożenili się, ożenisz się, obiecała, obsiejesz, obsiano, oleju, u nas.
- {tt}200|przejście wygłosowego -ej do -i/-y{/tt} na końcu wyrazu, np. ty (granicy) {mmp3}S7104.mp3{/mmp3}, letni (wody) {mmp3}S7105.mp3{/mmp3}, późni {mmp3}S7106.mp3{/mmp3}, inaczy {mmp3}S7107.mp3{/mmp3}, szczyrzy {mmp3}S7108.mp3{/mmp3} = tej, letniej, później, szczyrzej.
- {tt}33|brak przegłosu e > o{/tt} w takich przykładach, jak: przyniesła {mmp3}S7109.mp3{/mmp3}, (niech sie młode) bierzo {mmp3}S7110.mp3{/mmp3} = przyniosła, biorą. Charakterystyczne dla spółgłosek jest:
  - {tt}29|asynchroniczna wymowa spółgłosek wargowych miękkich{/tt}, przede wszystkim m’ jako m̄n, np. mnieli {mmp3}S7111.mp3{/mmp3}, mniała {mmp3}S7112.mp3{/mmp3}, samni {mmp3}S7113.mp3{/mmp3}, łamno {mmp3}S7114.mp3{/mmp3} = mieli, miała, sani, łamią. Z tym wiąże się stwardnienie miękkiego m’ w końcówce -ami, np. nogamy {mmp3}S7115.mp3{/mmp3}, rękamy {mmp3}S7116.mp3{/mmp3} = nogami, rękami;
  - twarda wymowa k’, g’ jako k, g, np. kedyś {mmp3}S7117.mp3{/mmp3}, cukerków {mmp3}S7118.mp3{/mmp3}, półzgęte {mmp3}S7119.mp3{/mmp3}, (z takim) meszcam {mmp3}S7121.mp3{/mmp3} = kiedyś, cukierków, półzgięte, meszkiem,
  - miękka wymowa ch w połączeniu chy, np. dziewuchi {mmp3}S7122.mp3{/mmp3}, suchi {mmp3}S7123.mp3{/mmp3} = dziewuchy, suchy. Fleksja i składnia Szeroka wymowa samogłoski nosowej ę i jej odnosowienie w wygłosie powoduje w odmianie:
    - zrównanie biernika liczby pojedynczej rzeczowników żeńskich zakończonych na -a z mianownikiem, np. ta cukrówa (się szatkowało) {mmp3}S7124.mp3{/mmp3}, (się parzyło) zbożowa kawa {mmp3}S7125.mp3{/mmp3}, przez szyjka {mmp3}S7126.mp3{/mmp3}, my deptali {mmp3}S7127.mp3{/mmp3} to kapusta {mmp3}S7128.mp3{/mmp3}, = tę cukrową, tj. buraki cukrowe (się szatkowało), (parzyło się) zbożową kawę, przez szyjkę (zob. {tt}31|Biernik liczby pojedynczej rzeczowników żeńskich{/tt});
    - powstanie końcówki -a w 1. os. lp. czasu teraźniejszego i przyszłego prostego, np. musza {mmp3}S7131.mp3{/mmp3}, pochodza {mmp3}S7132.mp3{/mmp3}, nie moga

{mmp3}S7133.mp3{/mmp3}, patrza {mmp3}S7134.mp3{/mmp3}, opisza {mmp3}S7135.mp3{/mmp3}, póda {mmp3}S7137.mp3{/mmp3} = muszę, pochodzę, nie mogę, patrzę, opiszę, chcę, pójdę (zob. {tt88|}Formy 1. os. liczby pojedynczej czasu teraźniejszego{/tt}). Podobnie jak prawie we wszystkich gwarach końcówka -ów występuje w {tt}64|dopełniaczu liczby mnogiej rzeczowników{/tt} niezależnie od rodzaju: drożdżówek {mmp3}S7141.mp3{/mmp3}, gruszków {mmp3}S7142.mp3{/mmp3}, śliwków {mmp3}S7143.mp3{/mmp3}, świniów {mmp3}S7146.mp3{/mmp3}, kozów {mmp3}S7147.mp3{/mmp3} = drożdżówek, gruszek, śliwek, świń, kóz. W odmianie czasowników typowe są m.in.:

- {tt}88|formy 1. os. liczby mnogiej czasu teraźniejszego{/tt}, przyszłego prostego i przeszłego z końcówką -m-, np. idziem {mmp3}S7148.mp3{/mmp3}, będziem {mmp3}S7149.mp3{/mmp3}, pójdziem {mmp3}S7150.mp3{/mmp3}, skoczym {mmp3}S7151.mp3{/mmp3} = idziemy, będziemy, pójdziemy, skoczemy; robilim {mmp3}S7152.mp3{/mmp3}, pieklim {mmp3}S7153.mp3{/mmp3}, nazbieralim {mmp3}S7154.mp3{/mmp3}, przecielim {mmp3}S7155.mp3{/mmp3} = robiliśmy, piekliśmy, nazbieraliśmy, przecieliliśmy; a obok nich pojawiają się równie często {tt}93|analityczne formy czasu przeszłego{/tt} z zaimkiem osobowym, np. my to mieli {mmp3}S7156.mp3{/mmp3}, my siekli {mmp3}S7157.mp3{/mmp3}, my deptali {mmp3}S7127.mp3{/mmp3}, my to pokazywali {mmp3}S7158.mp3{/mmp3} = myśmy to mieli, myśmy siekli, myśmy deptali, myśmy to pokazywali;

- {tt}39|formy czasu przeszłego{/tt} wzmocnione partykułą że, por. jak żom zaparzyła {mmp3}S7072.mp3{/mmp3}, żem stojeli {mmp3}S7159.mp3{/mmp3}, jo była wdowa żom mniała {mmp3}S7160.mp3{/mmp3}, ja żo mu powiedziała {mmp3}S7161.mp3{/mmp3} = jak (za)parzyłam, chciałam się, byłam wdową miałam, ja mu powiedziałam;

- {tt}97|formy dualne{/tt} na oznaczenie liczby mnogiej z końcówką -ta w 2. os. lmn. czasu teraźniejszego, np. wieta {mmp3}S7162.mp3{/mmp3}, widzita {mmp3}S7163.mp3{/mmp3} = wiecie, widzicie, w 2. os. lmn. czasu przeszłego, np. żešta przyjechali {mmp3}S7165.mp3{/mmp3} = przyjechaliście (żeście przyjechali), w 2. os. lmn. trybu rozkazującego, np. powiedzta {mmp3}S7166.mp3{/mmp3}, suchejta {mmp3}S7167.mp3{/mmp3}, czekejta {mmp3}S7168.mp3{/mmp3}, pództa {mmp3}S7169.mp3{/mmp3}, wyobrazta (sobie) {mmp3}S7170.mp3{/mmp3} = powiedzcie, idźcie, pójdzcie, słuchajcie, wyobraźcie (sobie), w 2. os. lmn. trybu przypuszczającego, np. co byšta jeszcze chcieli {mmp3}S7171.mp3{/mmp3} = co byście jeszcze chcieli;

- {tt}30|bezokolicznik{/tt} na -ić zamiast -eć, np. powiedzić {mmp3}S7172.mp3{/mmp3}, natrzyć {mmp3}S7027.mp3{/mmp3}, siedzić {mmp3}S7174.mp3{/mmp3}, wiedzić {mmp3}S7175.mp3{/mmp3} = powiedzieć, natrzeć, siedzieć, wiedzieć. Podobnie jak w wielu gwarach północnopolskich formy czasu przeszłego na -li łączą się z rzeczownikami niemęskoosobowymi (też takimi przymiotnikami i zaimkami przymiotnymi), np. wszystkie kawalery sie łożenili {mmp3}S7176.mp3{/mmp3}, chcieli dziełchy {mmp3}S7177.mp3{/mmp3}, dzieci no jadli {mmp3}S7178.mp3{/mmp3}, byli owoce {mmp3}S7179.mp3{/mmp3}, te mądre żarli {mmp3}S7180.mp3{/mmp3} = wszyscy kawalerowie się ożenili, chciały dziewczyny, dzieci jadły, były owoce, ci mądrzy żarli. Poświadczona została typowa dla gwar północnopolskich konstrukcja z liczebnikiem dwa w połączeniu z rzeczownikami niemęskimi, np. dwa (dychtych) szkapy = dwie szkapy {L Odmiana liczebnika dwa.mp3{/mmp3}. Słownictwo i słowotwórstwo Z badań dialektologicznych wynika, że gwara Borów Tucholskich pod względem słowotwórstwa jest bliższa gwarze krajniackiej niż kociewskiej. Częste są tu wyrazy z przyrostkiem -awa obocznie do -ówa, np. cukrówa, brodawa // brodówa (ogólnopolskie na -awka // -ówka), zdrobnienia na -aszek, -uszek, -iszek // -yszek, np. robaśzek, kamuszek // kamyszek, stołyszek, bochanuszek = robaczek, kamyczek, stołeczek, bocheneczek; przymiotniki na -aty, np. bebeszaty. Słownictwo często o szerszym zasięgu nieograniczonym do Borów Tucholskich, to, np. brzad ‘suszone owoce’, bulwy ‘ziemniaki’, czarne łebki ‘podgrzybki’, dziesiątka ‘drugie śniadanie’, flyndze ‘placki ziemniaczane’, gbur ‘zamożny chłop, gospodarz’, gzub ‘dziecko, malec’, kartofle dukane ‘tłuczone ziemniaki’, kartofelzupa ‘kartoflanka’, kłafciarz ‘robotnik leśny’, klumpy ‘drewniane buty, chodaki’, kuch ‘placek drożdżowy’, kurzejki ‘kurki (grzyby)’, młodzie ‘drożdże’, znajdor ‘bękart’, dziełcha ‘dziewczyna’, tutka ‘torebka papierowa’, gapa &lsquo>wrona’, szpek ‘słonina’, małych ‘obiad’, szur, knap ‘starszy chłopiec’. Słownictwo borowiackie ma sporo wyrazów wspólnych z Wielkopolską, Krajną, Kociewiem, zarówno rodzimych, archaicznych, np. brzad, sklep ‘piwnica’, jak i pożyczek niemieckich, np. małych, szur, knap, kartofelzupa. Gwara borowiacka ulega silnym wpływom nie tylko języka ogólnopolskiego, ale także gwary kociewskiej, bardzo ekspansywnej, odczuwanej jako bliska polszczyźnie ogólnej. Jest obecnie utrwalana i szerzona dzięki licznym zespołom ludowym i imprezom folklorystycznym organizowanym przez Borowiackie Towarzystwo Kulturalne.

Gwary borowiackie jako typ gwar przejściowych Ta kraina to kalendarz Pana Bogaw którym zaznaczył ulotność chwili i odwieczny natury porządek. Lucja Gocek, Cud w Borach Gwara Borów Tucholskich, czyli gwara tucholska, albo inaczej borowiacka, jest zaliczana do szeroko rozumianego dialektu (zespołu dialektalnego) wielkopolskiego [Nitsch 1915 (1958), Urbańczyk 1962, EJP 1991, DiGP 144] (zob. Mapa. Gwary borowiackie na mapie dialektalnej Polski Kazimierza Nitscha i Stanisława Urbańczyka). Wraz z Krajną i Kociewiem stanowi obszar przejściowy między Wielkopolską i Kaszubami. Jej granice wytyczył na początku XX wieku Kazimierz Nitsch, który preferował określenie gwara tucholska (dialekt tucholski) niż borowiacka z tego względu, iż część Borów językowo należy do Kociewia, a z kolei część mieszkańców Krajny używa gwary tucholskiej [Nitsch 1958, 120]. Obecnie popularniejszym określeniem jest gwara borowiacka z uwagi na fakt, że przymiotnik tucholski mógłby sugerować, że chodzi tylko o gwarę miasta – Tucholi lub powiatu tucholskiego [Zabrocki 1934]. Wraz z Krajną Bory stanowią pas przejściowy między Kaszubami a Wielkopolską właściwą. Bory Tucholskie od północy sąsiadują z Kaszubami, od zachodu z Krajną, od wschodu z Kociewiem i od południowego wschodu z Kujawami (zob. Mapa: Gwara tucholska na tle gwar sąsiednich. Opracowano na podstawie: Hanna Popowska-Taborska, Stanowisko dialektu tucholskiego w świetle leksyki, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 9, 1970, s. 143).). Granica kaszubsko-borowiacka jest wyrazista ze względu na typowo kaszubskie cechy ją określające, takie jak np. akcent (inicjalny na południowych Kaszubach, paroksytoniczny w Borach), tzw. kaszubienie, czyli stwardnienie ś, ź, ć, dź w s, c, z, dz, czy wymowa samogłosek nosowych (zob. Mapa. Pogranicze językowe kaszubsko-tucholskie i kaszubsko-kociewskie. [za: Topolińska 1964, 16]). Granicę kociewsko-borowiacką wyznacza zasadniczo kociewski brak a pochylonego (zob. Kociewie. Mapa: Granica gwar kociewskich i borowiackich). Brak natomiast wyraziście określonej granicy krajniacko-borowiackiej. Materiał z Borów Tucholskich zawiera także tom IV Atlasu gwar polskich. Wielkopolska, Kaszuby Karola Dejny [AGP IV 2002]. Gwara Borów Tucholskich jest typową {tt}11|gwarą przejściową{/tt} [Popowska-Taborska 1970, 142; Handke 1970, 50], w której brak zjawisk specyficznie tucholskich, występujących na całym terenie, natomiast krzyżują się tu cechy sąsiednich gwar. Kwiryna Handke po analizie materiału zawartego w AJK stwierdza: „W świetle tych danych nie można uznać Borów Tucholskich za odrębną jednostkę gwarową, która jako całość posiadałaby specyficzne cechy językowe różniące ją od innych, zwłaszcza sąsiednich terenów gwarowych. Jest to obszar gwarowy o wyraźnie przejściowym charakterze. Krzyżują się na nim izoglosy różnych cech i zjawisk typowych dla sąsiednich gwar. (...) ani warunki geograficzne (topograficzne), ani osadnicze, administracyjne i kulturowe nie sprzyjały istnieniu jednostki gwarowej w takich granicach, jakie zwykliśmy przyjmować w pracach geograficznych. (...) stwierdzenie o przejściowym charakterze gwar borowiackich trzeba uzupełnić innym: teren tych gwar nie powinien być wyznaczany tak daleko na południe, aż po Noteć, ale należy go ograniczyć od południa linią pokrywającą się z granicami kolejnych podziałów administracyjnych (od XV w.)” [Handke 1970, 50]. Podobnie Hanna Popowska-Taborska po analizie słownictwa z Atlasu językowego kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich stwierdziła, iż „brak zasięgów leksykalnych ograniczających się wyłącznie do obszaru tucholskiego. W świetle omówionego materiału przejściowy charakter Borów Tucholskich zaznaczył się szczególnie jaskrawo. Wspólne zasięgi tucholsko-kociewskie oraz tucholsko-krajniackie, jak też powiązania z Kaszubami i Wielkopolską, wskazują różnorodność oddziałujących tu wpływów. (...) Liczne nawiązania tucholsko-kociewskie łączą interesujący nas teren z szeroko pojętą Polską północną, związki tucholsko-krajniackie nawiązują z kolei do Wielkopolski i szerzej pojętej Polski zachodniej [Popowska-Taborska 1970, 142]. Przykłady gwarowe przytaczane w niniejszym artykule pochodzą z nagrań współczesnych wykonanych w 2007 roku w trzech wsiach Borów Tucholskich: w Bysławiu (gmina Lubiewo), Cekcynie (gmina Cekcyn) i Klonowie (gmina Lubiewo). W nagraniach uwzględniono przedstawicieli najstarszego pokolenia i pokolenia średniego. Podstawę porównawczą stanowi literatura przedmiotu przytaczana w bibliografii. Nagrania te na ogół ukazują żywą mowę używaną współcześnie na tym terenie, ale są również tu teksty stylizowane, które cechuje (jak każdy tekst stylizowany) zagęszczenie gwarowych środków językowych. Dlatego też przykłady przytaczam z nagrań swobodnych wypowiedzi, sporadycznie tylko sięgam do tekstów stylizowanych. Dwie podstawowe cechy łączą gwary borowiackie z dialektem wielkopolskim i dialektem mazowieckim, gdyż nie znają one {tt}149|mazurzenia{/tt}, a zatem rozróżniają (jak wielkopolskie) szeregi spółgłosek: przedniojęzykowo-zębowe s, z, c, dz oraz dźwiękowe sz, ź, cz, dź; np. szczyry, jeszcze = szczyrej, jeszcze; natomiast cechuje je {tt}81|fonetyka międzywyrazowa nieudźwięczniająca{/tt} jako wynik ekspansji cech dialektu mazowieckiego, np. łożanic i chodził, morgof ni mosz = morgów nie masz. Gwary borowiackie nie znają mazurzenia, ale występuje w nich {tt}236|siakanie{/tt}, np. w kiesiań= w kieszeń. Gwary tucholskie zachowują {tt}221|samogłoski pochylone{/tt} á i ó częściowo jeszcze jako odrębne dźwięki, zgodnie z Kaszubami, Kociewiem (bez a pochylonego) i Krajną jako kontynuanty dawnych samogłosek długich. Samogłoska pochylona a jako odrębny dźwięk pojawia się już rzadko, np. mniaoł, laot = miał, lat, najczęściej ulega jeszcze ścieśnieniu i utożsamia się z o, np. pokoża, wom, na biało (szmata), jo, czeko, Mołgorzata, dosz, wymianszosz, wyrucho, nazywo, uplackosz, obiod, godoć, zocierka, mom, nos, maślaki = pokażę, wam, na białą (szmatę), ja, czeka, dasz, wymieszasz, wyrucha, nazywa, uplackasz, gadać, zacierka, mam, nas, maślaki. Samogłoska pochylona e pochodząca z dawnego długiego może być

realizowana albo jako odrębny dźwięk ey, albo jako y [Nitsch 122-123], np. dzieywki, chleyb, tyż, śleydź, torybka, natrzyć, czyrwca, zygar; = dziewczki, chleb, też, śledź, torebka, natrzeć, czerwca, zegar.

Pojawiają się również rzadko – rejestrowanej kiedyś jako powszechna [por. MAGP 151, AGP IV 75] – przykłady dyftongicznej wymowy pochylonego a, np. Joł, zobałczysz, serwałtka robałszka, dział = ja, zobaczysz, serwatka, robaczka, dziad (zob. {tt}68|Dyftongiczna wymowa samogłosek{/tt}).

Wymowa ta, wiążąca gwary borowiackie z wielkopolskimi, od dawna była wypierana na skutek wpływów gwar kociewskich [Breza 1976, 7]. Ogólnie wymowa nosówek na obszarze Borów Tucholskich jest niejednolita. Ma to także związek z ogólnopolską tendencją do zanikania nosówek. W związku z tym, na tym samym obszarze nosówki mogą być realizowane wyraźnie, bardzo słabo, lub z wyodrębnieniem spółgłoski, czyli asynchronicznie, bądź też mogą w wygłosie ulec całkowitemu odnosowieniu. Głoska ę jest wymawiana najczęściej szeroko, dając w wymowie a nosowe (an), np. gansi, wymianszosz, wystampu, bandziem, bandzim się czanstowali, najczanściej, cianżkie, mianty, najwiancej, pokranczone, zaciągianty, w pianta, ksiandzu, na msza świanta, piankna, smantka = gęsi, wymięszasz (wtórna nosowość), mięso, sąsiadem, występu, będziemy się częstowali, najczęściej, ciężkie, mięty, najwięcej, pokręcone, zaciągnięty, w piętę, księdzu, na mszę świętą, piękna, smętka. Obok szerokiej wymowy samogłoski przedniej ę występuje też realizacja zgodna z polszczyzną ogólną, np. obrzędę, rękami, mięso = obrzędę, rękami, lub zwężona wymowa ę, np. z pyndów, wiync = pędów, więc. Zmiany w zakresie wymowy ę, jakie odnotowano w literaturze przedmiotu, polegają na upowszechnianiu się wymowy zwężonej kosztem szerokiej [Breza 1976, Pająkowska 2003, 74, AGP IV, 102]. Wymawiana na końcu wyrazu ulega najczęściej całkowitemu odnosowieniu, dając w efekcie wymowę a, np.: zrobia, banda, gościna, przez granica, nie łożania, (dawał) wioska, dziubia = zrobię, będę, gościne, muszę, przez granicę, nie ożenie się, (dawał) wioskę, dziubię [por. też AGP IV, 103]. Paralelnie szeroką wymowę ma również grupa eN, czyli samogłoska e, która znajduje się przed spółgłoską nosową (m, m’, n, ń), np. kiszanie, przedstawianie, bawiania, starodawnamu, po naszymu, łożanic się, nie łożania się, powiam, kamiannego, bochanki, cianko, dziań, paszanio, (tym) szuram, meszkam, jesiani, ciamnego, sosanki, (przed) piekłam, jedan, siedam, ciamna = kiszanie, przedstawienie, bawienia, po starodawnemu, po naszymu, ożenie się, nie ożenie się, powiem, kamiennego, bochenki, cienko, dzień, pasienia, tym szurem (tj. chłopcem), w kieszeń, meszkam, jesieni, ciemnego, sosenki, przed piekłem, jeden, siedem, ciemna. Wyjątkowo eN jest realizowane jako oN lub – częściej ze ścieśnieniem jako yN, np. żom, postym, grzebiyń, knapym, tym szurym = żem, postem, grzebień, knapym, tym szurym, tj. chłopcem. Nie obserwuje się już na ogół notowanego kiedyś unosowienia samogłoski ustnej, typu ąmno, drugąmu. Samogłoska tylna ą najczęściej w śródgłosie jest wymawiana zgodnie ze stanem ogólnopolskim (tzn. w sposób rozłożony przed spółgłoskami innymi niż szczelinowe), np. piątek, mądre, złączyli, dziesiątka; czasem ze ścieśnieniem, np. tysiunc, naciungneli, kunty = tysiąc, naciągnęli, kąty; w wygłosie natomiast często ulega całkowitemu odnosowieniu do o [tak też Nitsch 125-126], np. bierzno, majo, mówio, panno, mno, pomogo, so, koso, z cebulo, z Zosio babcio i dziadkiem, staro panno, narzekajo, wiedzo, dawajo = biorą, mają, mówią, panną, mną, pomogą, są, kosą, z cebulą, z Zosią babcią i dziadkiem, starą panną, narzekają, wiedzą, dają. Grupa oN, czyli połączenie: samogłoska ustna o + spółgłoska nosowa (m, n, ń) jest wymawiana bez zmiany barwy (jak w języku ogólnym), czasem z bardzo nieznacznym ścieśnieniem, np. posadzone, pomogo, na klonku, warzone i pieczone, lub samogłoska o w tej pozycji ulega zwężeniu, dając óN, np. bónbon, óni, w Klónowie, znalezióne = bonbon, tj. cukierek, oni, w Klonowie, znalezione. Wtórna nosowość odnotowano w wyrazie wymianszosz, jąziorze, jezioro, jeziorów = wymieszasz, jeziorze, jezioro, jezior. Samogłoska y zgodnie z tendencją północnopolską wymawiana jest jako bliska i lub jako dźwięk pośredni między i oraz y [Nitsch 124, Pająkowska 2003], który – co ważne – nie mięczy poprzedzającej spółgłoski, np. mnieli m i wigilio, wszystko, mój s□n, ryba robili = mieli my, wszystko, mój syn, ryba, robili [por. AGP IV, 86, MAGP 576]. Obocznie występują także formy ogólnopolskie. Północnopolskie są także formy czasowników bez kontrakcji, np. nie przystojało, stojeli = nie przystało, stali [por. też AGP IV, 79]. Inne zjawiska z zakresu wokalizmu o szerszym gwarowym zasięgu to m.in.:

- {tt}145|labializacja{/tt}, np. łoni, łu nos, łożenili sie, łożanisz sie, łobiecała, łognaryji, łobsiejesz, łobsiano, łoleju = oni, u nas, ożenili się, ożenisz się, obiecała, ordynarii, obsiejesz, obsiano, oleju. Sporadycznie można usłyszeć wymowę vo-, ale przeważa na ogół □ (zob. Pomieszanie nagłosowego wo- i ło-). Nie ma natomiast wstępnego zwarcia przed i, czyli {tt}190|prejotacji{/tt} [Nitsch 127.].

- {tt}200|przejście wygłosowego -ej do -i/-y{/tt} [Nitsch 127] w przymiotnikach, zaimkach przymiotnych i stopniu wyższym i najwyższym przysłówków, np. ty (granicy), letni (wody), późni, inaczy, szczyrzy = tej, letniej, później, inaczej, szczyrzej.

- {tt}199|przejście wygłosowego -aj > -ej{/tt} w przysłówkach tutaj, dzisiaj, por. tutaj, dzisiaj oraz w formie czasownikowej czekejta = czekajcie.

- {tt}33|brak przegłosu e > o{/tt} zauważa się w takich przykładach jak: przyniesła, bierzno (Niech się młode bierzno) = przyniosła, biorą. Z zakresu konsonantyzmu charakterystyczna jest wyrazista {tt}29|asynchroniczna wymowa spółgłosek wargowych miękkich{/tt}, przy czym drugim składnikiem wymowy dwuelementowej powstałej z rozłożenia p’, b’ jest jota (podobnie jak się to dzieje

obecnie w języku ogólnym), natomiast wyraziście wyodrębnią się wymowa m’ jako mń, np. mnieli, mniała, samni, łamno = mieli, miała, sani, łamią [por. AGP IV, 44, MAGP 352]. Ze zjawiskiem tym wiąże się stwardnienie miękkiego m’ w końcówce -ami, np. nogamy rękamy = nogami, rękami [por. AGP IV 46, MAGP 491]. Charakterystyczny dla omawianej gwary jest brak zmiękczonej spółgłosek tylnojęzykowych k’, g’, wymawianych twardo jako k, g, np. kedyś, cukerków, półzgete, skrzynkie, (z takim) meszka = kiedyś, cukierków, półzgięte, skrzynkę, meszkiem [por. Nitsch 130-131, AGP IV 48, Breza 1976, 11] Nie zachowała się już natomiast wymowa k’ g’ jako ć, dź rejestrowana w przeszłości w gwarach tucholskich po prawej stronie Brdy (zob. {tt}2|Afrykacyzacja spółgłosek tylnojęzykowych k’, g’{/tt}), sporadyczna już w czasach badań Nitscha [130-131] i Zabrockiego [1937, 35-41], reliktowa w latach 70. XX wieku [zob. Breza 1976, 11]. Spółgłoska ch w połączeniu chy może być wymawiana miętko, np. dziewuchi, suchi = dziewuchy, suchy, taką też wymowę rejestrują atlasy ogólnopolskie [MAGP 451, AGP IV 48].{tt}299|Uproszczenia grup spółgłoskowych{/tt} czy zanik spółgłosek w wygłosie w gwarach Borów Tucholskich nie są liczne i konsekwentne, np. końcowe ł zanika w imiesłowie przeszłym czynnym, a także czasem w śródgłosie, np. gupich = głupich; stale też ginie końcowe z w tera, zara, podobnie jak to rejestrował prawie wiek temu Kazimierz Nitsch [por. 1954, 130]. Końcowa głoska ń sporadycznie przechodzi w wygłosie w j [Nitsch 130], np. woj na gnój = won na gnój. Na podkreślenie zasługuje też istnienie przyimków podwojonych, typu zez, np. zez mąki żeśmy samni robili zez papieru = z mąki, z papieru. Fleksja i składnia Szeroka wymowa samogłoski nosowej ę i jej odnoszenie w wygłosie pociąga za sobą konsekwencje dla fleksji, powodując przede wszystkim takie zjawiska, jak:

- zrównanie biernika liczby pojedynczej rzeczowników żeńskich zakończonych na -a z mianownikiem, np. kapusta ta cukrowa (sie szatkowało), (się parzyło) zbożowa kawa, przez szyjka, my deptali to kapusta, mosz koponka, staro tablica = kapustę tę cukrową (się szatkowało), (parzyło się) zbożową kawę, przez szyjkę, masz kopańkę, starą tablicę (zob. Biernik liczby pojedynczej rzeczowników żeńskich);
- powstanie końcówki -a w 1. os. lp. czasu teraźniejszego i przyszłego prostego, np. musza, pochodza, nie moga, patrza, opisza, chca, poda = muszę, pochodzę, nie mogę, patrzę, opiszę, chcę, pójdę (zob. Formy 1. os. liczby pojedynczej czasu teraźniejszego). Można także zaobserwować prawie ogólnogwarową cechę, jaką jest upowszechnienie się końcówki -ów w {tt}64|dopełniaczu liczby mnogiej rzeczowników{/tt} niezależnie od rodzaju: krowów, studniów, zamrażarków, drożdżówek, jabłków, gruszków, śliwków, babciów, jeziorów, z błotków, świńców, kozów, bulwów = krów, studni, zamrażarek, drożdżówek, jabłek, gruszek, śliwek, babć, jezior, błotek, świń, kóz, bulw, niż w języku ogólnym. W zakresie koniugacji typowe są m.in.:
- {tt}88|formy 1. os. liczby mnogiej czasu teraźniejszego{/tt} i przyszłego prostego archaiczną końcówką –m-, np. idziem, będziem, pójdziem, skoczym = idziemy, będziemy, pójdziemy, skoczemy;
- {tt}89|formy 1. osoby liczby mnogiej czasu przeszłego{/tt} z archaiczną końcówką –m-, np. robilim, mielim // mnielim, pieklim, nazbieralim, spalim = robiliśmy, mieliśmy, piekliśmy, nazbieraliśmy, spaliśmy; a obok nich pojawiają się równie często {tt}93|analityczne formy czasu przeszłego{/tt} z zaimkiem osobowym sygnalizującym osobę, np. my to mieli, my siekli, my deptali, my to pokazywali = myśmy to mieli, myśmy siekli, myśmy deptali, myśmy to pokazywali;
- {tt}90|formy 1. os. liczby pojedynczej czasu przeszłego{/tt} wzmocnione partykułą że, por. jak żom daparzyła, jo żem sie chciała, jo była wdowa, żom mniała, ja żo mu powiedziała = jak (za)parzyłam, chciałam się, byłam wdową, miałam, ja mu powiedziałam;
- {tt}97|formy dualne{/tt} w funkcji liczby mnogiej z końcówką -wa w 2. os. lmn. czasu teraźniejszego, np. wieta, widzita, idzieta = wiecie, widzicie, idziecie, w 2. os. lmn. czasu przeszłego, np. żešta przyjechali = przyjechaliście (żeście przyjechali), w 2. os. lmn. trybu rozkazującego, np. powiedzta, słuchajta, idzta, pództa, wyobrazta (sobie) = powiedzcie, idźcie, pójdźcie, słuchajcie, wyobraźcie (sobie), w 2. os. lmn. trybu przypuszczającego, np. co byšta jeszcze chcieli = co byście jeszcze chcieli;
- pomijanie przyrostka tematycznego -nę- w formach czasu przeszłego czasowników zakończonych na -nać, np. dziobła, kopła = dziobnęła, kopnęła;
- upowszechnienie się {tt}30|bezokolicznika{/tt} na -ić kosztem -eć, np. powiedzić, natrzyć, siedzić, wiedzić = powiedzieć, natrzeć, siedzieć, wiedzieć, czyli cecha północnopolska, charakterystyczna zwłaszcza dla dialektu mazowieckiego i ekspandująca na inne gwary. Zjawiskiem fleksyjnym, które ma konsekwencje składniowe, jest brak tak ukształtowanej jak w języku ogólnym kategorii męskoosobowości, co powoduje na poziomie składniowym brak zgodności pod względem rodzaju w związku głównym, tj. formy męskoosobowe czasu przeszłego na –li łączą się z niemęskosobowymi formami rzeczownika (i niemęskosobowymi formami określających je przymiotników lub zaimków przymiotnych), np. wszystkie kawalery sie łożenili, chcieli dziółchy, dzieci no jadli, byli owoce, służące jedli w kuchni, pany jedli w pokoju, te mądre żarli = wszyscy kawalerowie się ożenili, chciały dziewczyny, Słownictwo i słowotwórstwo Z badań dialektologicznych wynika, że gwara Borów Tucholskich pod względem słowotwórstwa jest bliższa gwarze krajniackiej niż kociewskiej [Handke 1981, 49]. Częste są tu formacje z przyrostkiem –awa obocznie do –ówa, np. cukrówa, brodawa // brodówa

(odpowiadające na ogół ogólnopolskim derywatom z –awka // -ówka), formacje zdrobniałe utworzone przyrostkami –aszek, –uszek, -iszek // -yszek, np. robąszek, kamuszek // kamyszek, stołyszek, bochanuszek = robaczek, kamyczek, stołeczek, bocheneczek; formacje przymiotnikowe z sufiksem –aty, np. bebeszaty [Pająkowska 2003, 75]. Słownictwo charakterystyczne dla gwary borowiackiej, choć często o szerszym zasięgu nieograniczonym do Borów Tucholskich, to, np. brzad ‘suszone owoce’, bulwy ‘ziemniaki’, czarne łebki ‘podgrzybki’, dziesiątka ‘drugie śniadanie’, flyndze ‘placki ziemniaczane’, gbur ‘zamożny chłop, gospodarz’, golce ‘kluski z tartych surowych i gotowanych kartofli z dodatkiem dyni’, gzub ‘dziecko, malec’, kartofle dukane ‘tłuczone ziemniaki’, kartofelzupa ‘kartoflanka’, kłafciarz ‘robotnik leśny’, klumpy ‘drewniane buty, chodaki’, koponka ‘niecka (do zagniatania ciasta)’, kuch ‘placek drożdżowy’, kurzejki ‘kurki (grzyby)’, młodzie ‘drożdże’, znajdor ‘bękart’, dziołcha ‘dziewczyna’, tutka ‘torebka papierowa’, gapa &lsquo>wrona’, szpek ‘ślonina’, maltych ‘obiad’, szur, knap ‘starszy chłopiec’.

Leksyka borowiacka – jak wynika z podanych przykładów – ma sporo jednostek wspólnych z Wielkopolską, Krajną, Kociewiem. Są to zarówno rodzime, polskie archaizmy, np. brzad, sklep ‘piwnica’, jak i liczne germanizmy jako wynik wielowiekowych kontaktów z różnymi odmianami języka niemieckiego, np. maltych, szur, knap, kartofelzupa. Gwara borowiacka ulega silnym wpływom nie tylko języka ogólnopolskiego, ale także gwary kociewskiej, bardzo ekspansywnej, odczuwanej jako bliska polszczyźnie ogólnej. Jest jednak obecnie utrwalana i szerzona dzięki licznym zespołom ludowym i imprezom folklorystycznym organizowanym przez Borowiackie Towarzystwo Kulturalne. Literatura: AGP IV – Karol Dejna, Atlas gwar polskich, t. IV. Wielkopolska, Kaszuby, Warszawa 2002. Breza Edward, 1976, Gwara borowiackiej wsi Krzywogoniec pod Tucholą, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” XXII, , s. 5-17. Friedrich, Henryk, 1937, Uwagi o pewnej pracy dialektologicznej <Ludwik Zabrocki. Gwara Borów Tucholskich>, Warszawa. Handke Kwiryna, 1979, Wewnętrzne podziały gwarowe Kaszub i sąsiednich terenów, [w:] Konferencja pomorska (1978), Wrocław, s. 111-123. Handke Kwiryna, 1981, Charakterystyka Borów Tucholskich w świetle faktów językowych, *Slavia Occidentalis* XXXVIII, 1981, s. 37-51. Handke Kwiryna, 1985, Ślady mowy dawnej szlachty kaszubskiej jako czynnik wpływający na podziały gwarowe, [w:] Językowe zróżnicowanie terytorialne wobec wpływu czynników pozajęzykowych, Wrocław. Handke Kwiryna, Popowska-Taborska Hanna, 1972, Słowotwórcze zróżnicowanie kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, t. XII, Warszawa, s. 97-107. Nitsch Kazimierz, 1912, Gostycyn i Cekcyn, [w:] „Roczniki Towarzystwa Naukowego”, z. XIX, Toruń, s. 129-136. Nitsch Kazimierz, 1954, Dialekt tucholski [w:] Wybór pism polonistycznych. Tom III. Pisma pomorzoznawcze, Wrocław-Kraków, s. 120-145. Pająkowska Maria, 2003, Gwara borowiacka a inne dialekty Pomorza, [w:] *Polshczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność*, t. I, pod red. Małgorzaty Święcickiej, Bydgoszcz, s. 69-78. Popowska-Taborska Hanna, 1959, Z rozważań nad dawnym zasięgiem kaszubszczyzny, „Poradnik Językowy” 1959, z. 3, s. 126-136. Popowska-Taborska Hanna, 1970, Stanowisko dialektu tucholskiego w świetle leksyki, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 9, s. 135-145. Topolińska Zuzanna, 1964, Kaszubsko-tucholska i kaszubsko-kociewska granica językowa, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, X, Łódź, s. 14-22. Urbańczyk Stanisław, 1962, *Zarys dialektologii polskiej*, Warszawa. Zabrocki L., 1934, *Gwara Borów Tucholskich. Szkic historyczno-genetyczny*, Poznań .